

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

© ג'ון סינקליר, 2000

מבוא

מאמר זה עניינו ביחס שבין שני סוגי דפוסים, המוכרים בעיקר כאמצעים שבעזרתם הלשון יוצרת את המשמעות. כשמדברים על שני דפוסים אלה, משתמשים בדרך כלל במונחים דקדוק (grammar) ואוצר מילים או מילון (lexis). את הדקדוק מכנים גם תחביר או מבנה, ובמקום מילון משמש לעתים גם המונח סמנטיקה. אולם ההבדל הבסיסי ביניהם יוכר תמיד כהבדל בין המרכיב היוצר דפוסי ארגון לבין המרכיב היוצר פריטים הממלאים את המשבצות בדפוסי הארגון האלה. הפריטים נבחרים אחד אחד ומבלי שתהיה בבחירתם התייחסות כלשהי לטקסט סביבם.

בכותרתו של מאמר זה [שנכתב באנגלית] מופיע הצירוף *lexical grammar* [שתורגם כאן כדקדוק המילון; העורך]. כך, ולא *lexico-grammar*. העיסוק ב-*lexicogrammar* אופנתי מאוד כעת, אולם איננו מאחד את העיסוק בשני הדפוסים שנזכרו לעיל, על אף שהמונח עשוי לרמז לכך. עיקרו דקדוק, ובו מידה מסוימת של תשומת לב לדפוסים לקסיקליים במסגרת הדקדוקית. בשום פנים אין מדובר שם בניסיון לבנות דקדוק ואוצר מילים יחד, על בסיס משותף. כאשר הדיכוטומיה מבוססת היטב בתרבות כלשהי, קשה למצוא לה שם וקשה לדבר עליה כעל ישות אחידה ולא כעל שתי ישויות נפרדות. זוהי הבעיה הניצבת בפנינו. נראה לי שמחקר מאגרי הלשון ומאפייניהם מוביל למסקנה, כי ההבחנה בין דקדוק מחד גיסא ומילון מאידך גיסא אינה כה בסיסית, כפי שמקובל לראותה. הבחנה זו, הנעשית מראש ולפני תחילת מחקר מבנה הלשון, פוגעת ומעוותת את כל הממצא. מן הראוי לבדוק — בעזרת טכניקות חדשות — עד לאן מגעת יכולתנו בתיאור הלשון מבלי להיזקק להבחנה הזו.

דקדוק ומילון

רעיון ההבחנה בין דקדוק ומילון נטוע במודל מאוד בסיסי של הלשון, ולא הייתה עולה כל עילה לשקול אותו מחדש, אלמלא צצו עדויות חדשות והעלו ספקות בדבר תקפותו. סיבה אחת להורתו ולהתבססותו העמוקה של מודל כזה של הלשון עשויה להיות, פשוט, שלפני עידן המחשב לא יכלו הבלשנים לטפל בכל מורכבותה של הלשון ביחד. אפשר היה להציגה רק כמסגרת וכקבוצות בחירה שיתאימו למסגרת הזו, כאשר אחד מן היסודות הללו חייב היה להישאר קבוע והשני מתגוון לעומתו. כך אפשר היה להזניח את דפוסי הבחירה הסמנטית, בעוד אנו בודקים את הארגון המבני של הלשון. לאחר מכן התהליך היה מתהפך, וכשהתמקדנו במילים ובמשמעותן, היינו מתעלמים מתפקודן במשפט כנושא, כמושא, כמשלים של מילת יחס, כרכיב בצירוף שמני, וכיו"ב. חלק זה של המערך הלשוני הכולל היה אז מושעה מן הדיון. עלינו לשקול את ההצעה שחלוקה ראשונית זו במבנה הלשון אינה מטבע הלשון, אלא היא תוצר מוגבלותם של האמצעים לחקר הלשון בעידן שלפני המחשב. כאשר לבלשן לא היו אלא חמשת חושיו, זיכרון ומודעות פנימית, קשה היה לנתח חומר מורכב כל כך כמו הלשון. השוו, למשל, את חקר הפונטיקה לפני ואחרי שהתאפשר לנו להאט את דימוי גל הקול ולפרקו למרכיבים בעזרת מיכשור. מבלי היכולת לשלוט על נתוני השפה מבחוץ, היה על המתבונן או המנתח לקבע במקומם מרכיבים אחדים, ולקוות שיישארו במצב קבוע בזמן שבודקים מרכיבים אחרים. הבעיה היא שבלשון המרכיבים לא משתמרים באותו מצב. לפיכך מן הראוי לפחות לתהות על החוכמה שבחלוקת הדפוסים המשמעותיים של השפה לשניים כבר בהתחלת הניתוח.

הפשטה

יש עוד נושא הקשור לעניין זה ואשר מן הראוי לדרון בו בנפרד, והוא נושא הנגזר גם הוא ממצבו של החוקר. ידוע לכול כי הדפוסים המשמעותיים בשפה הם דפוסים מופשטים, ולכן קשה להסבירם ולהשתמש בהם בהוראת השפה. הדפוסים הדקדוקיים הם עוד יותר מופשטים מכפי שהם נראים לכאורה. אפשר שהסיבה לכך שאין אנו מצפים לדרגת מופשטות כזו של דפוסים אלה נעוצה בכך שלעתים נעשית הצגת הדקדוק בעזרת מילים או צורנים רגילים מדי. אולם יסודות מוכרים אלה הם דרימשמעיים ועמומים, ויחסיהם עם הקטגוריות שהם

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

באים לייצג מורכבים ביותר (Sinclair, 1999). אם כן, הדקדוק הוא רק לכאורה קל לניתוח, אולם הוא, אכן, הרבה יותר מורכב ממה שנראה במבט ראשון. לעומת זאת, דפוסי המילון אינם ניכרים בקלות, משום שהם מיוצגים על ידי מספר רב של מילים, כאלה שאינן שכיחות בהופעותיהן. אין זה קל לבודד דפוסים חוזרים שעשויים לבצבץ מבעד לשונות ניכרת. הדפוסים הם דפוסים של צירופים ולא של מילים בודדות, ומשום כך גילויים קשה יותר. היקרות חוזרת ונשנית של מילים שכיחות בדקדוק מקלה להבחין בדפוסי הצירופים הדקדוקיים. אולם ההתבוננות באוצר המילים הניכה עד כה רק כמה מאות של צירופים אידיומטיים, שהיו כל כך ייחודיים עד כי נאלצו לדון בהם בנפרד. כינונם של מאגרים גדולים והמחשבים רבי העוצמה העומדים כיום לרשותנו מציבים אותנו בראשיתו של עידן חדש בחקר הלשון, עידן שבו נוכל לראות את הלשון כמורכבות כוללת מבלי לוותר על הפרטים.

אין זה מקרי שעד כה הקדישו הבלשנים לפיתוח הדקדוק הרבה יותר מאשר להתבוננות במבנה המילון. יש לנו דקדוקים מפורטים מאוד, המכילים מנגנונים מורכבים עם דירוגים והייררכיות ומבנים וכל מיני קטגוריות, והם מאורגנים במסגרות שונות ומגוונות. לעומתם, פותחו עד כה רק מודלים פשוטים ביותר למבנה המילון, בדרך כלל חד-ממדיים ומבוססים על מילים בודדות. יש רק מונחים מעטים, שנטבעו כדי לתאר צירופים של יותר ממילה אחת, מונחים כגון "ביטוי" ו"ניב" ו"אמרה" ו"פתגם", אולם אלו מונחים שנטבעו אד הוק. אולם כל אלה הם מונחים שאין מאחוריהם ממש, ולא נוצרה שום מערכת המתארת את היחסים בין המילים.

הפער הזה בין שני הסוגים של תיאור הלשון אינו משקף בהכרח את טבע הלשון. הדבר משקף יותר את אי-יכולתנו הקולקטיבית לעבד לשון במידה נאותה של עוצמה ושל הבנה, כדי לראות כי מורכבות הלשון מבחינת המילון גדולה לפחות כמו מורכבותה מבחינת הדקדוק. עלינו לצפות, לפיכך, כי מוצרים פשוטים כגון המילון יפנו את מקומם למבנים מילוניים מורכבים יותר. ואמנם, מילונים שפותחו לאחרונה על בסיס מאגרי לשון, אכן החלו לגלות ניצנים של פיתוח על-פי קווים אלה.

משמעות ומבנה

יש תוצאה אחת להפרדה הראשונית של דפוסי השפה לשני סוגים, שהיא חשובה במיוחד. כדי להבהירה נשתמש במונחים משמעות ומבנה. אם מתעלמים מן

המשמעות בשעה שמתמקדים במבנה, הרי שלאחר סילוקה של המשמעות לא ניתן להחזיר אותה, כל עוד אנו עוסקים במבנה. זוהי דרך אחת להצביע על הבעייתיות בדקדוק. מחפים על בעייתיות זו על ידי שימוש במעין תחליפי משמעות. זהו המינוח המוזר המשמש אותנו, כמו חיובי/שלילי, יחיד/רבים, פעיל/סביל ודומיהם. מינוח זה, אם נבדוק אותו בקפידה, נראה שאינו מדויק כלל ועיקר. "יחיד" אין פירושו תמיד "אחד", ואילו "רבים" אין פירושו תמיד "יותר מאחד". "הווה" לא תמיד מתייחס לזמן המכע, וודאי ש"עבר" אינו מתייחס תמיד לזמן קודם כלשהו. כחלק מתרבות הלימוד שלנו למדנו להתעלם מחוסר האמון שהיינו מגלים ברגיל כלפי מינוח כזה, ובעצם אנו מעריכים את מה שעומד מאחורי המונחים האלה כ"פחות או יותר". "יחיד" משמעותו "לא יותר מאחד אם המושג שאנו מתייחסים אליו ספיר, ואם לא — ההתייחסות היא כללית". העניין הוא שמכיוון שהמינוח הזה אינו רגיש למשמעות, למעשה אי-אפשר ליישמו ישירות על משמעות הטקסט. להבחנות אלה אפשר להעניק כל תווית שהיא, ובמקרה הטוב תזכיר התווית איכשהו את המושג (טיעון זה נתמך על ידי השתמרות המונחים finite ("פועל מפורש") או voice (צורת סביל/פעיל) בדקדוקים של האנגלית, בעוד שאין בהם אלא קשר רופף אל דקדוק האנגלית בת זמננו).

המשמעות הדקדוקית היחידה שקיימת היא הבידול. מה־*value* "ערך" של דה־סוסיר ועד למערכות הבלשנות הסיסטמית (systemic linguistics) והבחירות של הדקדוקים הגנרטיביים, הדרך היחידה שבה הדקדוק יוצר משמעות היא בהצבת יסודות מתוך קבוצות בחירה, יסודות המנועים הדדית. מה שהדקדוק מסוגל לקלוט הוא עובדת הברירה, אך לא את משמעותה. למשל, אם צורת פועל בעבר מתייחסת לזמן עבר או להווה או לעתיד או למודליות, הדקדוק אינו מסוגל לקלוט את משמעות הבחירה, משום שהבחירה מתבצעת במקום אחר.

נבחן כעת את הפן השני של ההבחנה בין סמנטיקה לבין מבנה ונתבונן בסמנטיקה בנפרד מהמבנה. הדרך המקובלת ביותר לתיאור סמנטי הריה המילון. במילון רשימה על-פי סדר אלפביתי,¹ שהוא סדר שרירותי. בסדר זה ערוכים בו הפריטים שהוא מציג כבעלי משמעות, כלומר המילים שבשפה, ולכל מילה מיוחסת משמעות אחת או יותר. זהו הדגם האופייני למילון. למשמעויות אין קשר לארגון המבני, שעשוי היה לחבר אותן יחד ולהראות בדיוק כיצד הן מתפקדות. כך, למשל, אחת המשמעויות שניתנה במילון מסוים לערך *white* "לבן" היא

1 מעלתו היחידה של הסדר האלפביתי היא שהוא נלמד בדרך של שגרה על ידי כל בני החברה שמשמשים בו. העובדה שזוהי הדרך היחידה לארגון אוצר המילים של שפה משקפת את כישלונם של הבלשנים למצוא דרך ארגון טובה יותר.

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

“counterrevolutionary, very conservative, or royalist” (“אנטי־מהפכני, שמרן מאוד, או מלוכני”). אם אכן פירוש זה עדיין תקף, הרי שיידרש תחכום לא מועט כדי להגדיר את הנסיכות המבניות שבהן המילה הזו אכן תפורש כך. לכן, שוב מוצעים לנו תחליפים, והפעם תמורת הארגון הבלשני שהושלך הצדה. בסמנטיקה יש שני סוגים עיקריים של ארגון, ושניהם שאולים. סוג אחד הוא הסמנטיקה הרפרנציאלית והסוג השני הוא הסמנטיקה הלוגית. נדון בהם אחד אחד. ההנחה העומדת מאחורי הסמנטיקה הרפרנציאלית היא שהמשמעות מאורגנת ביחס לעולם. מילים נושאות משמעות שיוכנו על ידי הצבעה על עצמים, מאורעות או תכונות בעולם שהן מתייחסות אליו. עבור מושגים מופשטים תיכון הדרך ה“פיגורטיבית”, שפועלת באורח דומה. דרך זו פשוטה, ודומה כי אפשר ליישמה על מיגוון רחב מאוד של תופעות. הדרך הזו אכן מיושמת בהוראה, אולם מנקודת ראות תיאורטית זהו אבסורד. חשבו לרגע על הנקודה הזו: הרי מצד אחד שפה היא תופעה מאורגנת מאוד ופועלת בגבולות מאוד מוגדרים, כמו זרימה קווית. מן הצד השני ניצב העולם, שגם אחרי אלפי שנות מחקר נראה לנו די כאוטי, מורכב להפליא וככזה שאי־אפשר להכילו בתיאור פשוט. והנה אנו מתבקשים לקבל כעובדה שהתייחסות לעולם תוכל להאיר את מבנה הלשון! נוכל אולי להבין כי הלשון עשויה להאיר כמה היבטים של העולם, אולם לא כי העולם יכול להאיר משהו ממבנה הלשון. לכל היותר נוכל להשתמש בקשרים רפרנציאליים ככלי עזר לרכישת שפה על ידי ילדים, לפני שיש ביכולתם להתמודד עם הפשטה סמנטית. הסוג השני המקובל של מבנה סמנטי, גם הוא שאלו, הוא הסמנטיקה הלוגית. לסמנטיקה הלוגית יתרונות אחדים, בעיקר בקשיחותה ובהיותה קרובה בנקודות רבות לדפוסים של הלשון הטבעית (אשר ייתכן שהיא גזורה מהם). אולם חשוב להבין שארגון הלשון הטבעית אינו מדויק, ואין באפשרותו לשמש לתיאור נאמן של יחסים לוגיים. בדומה למינוח הדקדוקי המסורתי, גם כאן אנו עומדים בפני בעיה של התאמה חלקית, התאמה לא מדויקת. להלן דוגמה שתצביע על הבעיות העלולות לנבוע מהסתמכות רבה מדי על היקשים לוגיים. מדקדקים רבים הצביעו על העובדה כי מילית התנאי האנגלית if לא תמיד נושאת עמה את המשמעות הלוגית שלה. כך, למשל, במקרים הבאים שנשלפו מבין מקרים רבים שנדגמו על ידי ה־BNC Sampler² (דיבור עסקי) תחת קטגוריה אחת:

2 ה־BNC Sampler הוא תקליטור המכיל חלק מן המאגר הלאומי הבריטי (British National Corpus) ותוכנות איחזור; ר' בביבליוגרפיה (העורך).

...which is obtainable from Christian Aid if people want....

I'm just thinking for the meeting if we could photocopy some Yes I'll be actually chairing the meeting for him. So so if you'd like to kick off...

Mm. Yes. Mm. Erm Mm I could if I could just pick up one other point about you know...

והנה דוגמה נוספת שנקרתה לי תוך כדי קריאה:

If you believe me, I swung along that road whistling. (*The Thirty-Nine Steps*, John Buchan)

ועוד אחת, והיא דוגמה שמצאתי בכתיבתי שלי במאמר זה ממש:

If we look at them carefully, these terms are of course quite substantially inaccurate.

הצירים של דפוסי הלשון

נדון עתה בדיכוטומיה קרובה לזו שבין הדקדוק למילון, דיכוטומיה שהוכרה זה לא כבר במדעי הלשון, הדיכוטומיה שבין שני הצירים הבסיסיים של דפוסי הלשון, הציר הפרדיגמטי והציר הסינטגמטי. צירים אלה נתפסים בדרך כלל כציר אופקי וכציר אנכי, כשהציר הסינטגמטי הוא האופקי, משום שלשונות אירופה נכתבות בקווים אופקיים, והציר הפרדיגמטי הוא האנכי.³

הציר הפרדיגמטי הוא ציר האופציות הזמינות עבור משבצת מסוימת בדפוס הסינטגמטי. הציר הסינטגמטי הוא הדפוס השולט על הבחירות הללו, בחירות המשכללות את המבנה. אם כן, מה שמתגלה בטקסט של שפה הוא הרצף הסינטגמטי; הפרדיגמות הן הכלל שמתוכו אפשר לבחור את הפריטים המופיעים בפועל.

3 לשם הדגמה נשתמש כאן בדגם מכונת המזל שמצוירים עליה פירות (מכונה המצויה כמעט בכל פאב באנגליה). במכונת המזל הזו שלושה גלילים מסתובבים, שעל כל אחד מהם כמה ציורים של פירות. המשחק מושך את הידית שבצד, וזו גורמת לגלילים להסתובב בקצב שונה זה מזה, כך שבתום הסיבוב יופיעו תמונות של שלושה פירות יחדיו בסדר אקראי. שורה של שלושה פירות התואמת רשימת מזל בצד המכונה (למשל: בננה בננה בננה) תזכה את המשחק בהכפלת ממונו. השורה האמצעית מקבילה לציר הסינטגמטי, והגלילים מכילים את הברירה הפרדיגמטית. הרכב מוצלח הוא זה המביא לזכייה.

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

אחד הדברים המעניינים לגבי שני הצירים הללו הוא שאי-אפשר להתבונן בהם בריזומנית. אחד מהם חייב להיות קבוע כדי שנוכל להתבונן בשני. אנו עוד נשוב לעניין זה, אולם כדאי כבר להעיר כי דבר זה הוא, מן הסתם, הגורם שהביא לחלוקה המסורתית בין דקדוק למילון. חשוב לציין כי בשנים האחרונות ההתפתחות התיאורטית של הדקדוק חצתה את הקו המבחין הזה. אם יהיה עלינו למפות את מערך ה"דקדוק" (הכולל תחביר ומבנה) ואת מערך ה"מילון" על שני צירים, הרי הדקדוק יזווג לציר האופקי והמילון לציר האנכי. מודל זה קרוי לעתים מודל של "מילוי משבצות", והוא המודל שהוצג בפתח דבריי. מבני התחביר יוצרים סדרות של משבצות למילוי, ואלה ימולאו ביחידות מילוניות. כך בנויים בחלקם המודלים הידועים של הדקדוק הטרנספורמטיבי, למשל בהשקת מבנה הצירוף למילון. מבנה הצירוף מגדיר את מאפייני המילים הבאות בו כדי שיתקיים משפט בנוי כהלכה. המילון מצדו יקשר בין מילים ומאפייניהן. לעומת זאת, מודלים אחרים, גם כאלה שהשפעתם רבה, בנויים בעיקר או ככלל על הדגם הפרדיגמטי. כזה הוא מודל הדקדוק הפונקציונלי-סיסטמי (ר') (Halliday, 1995: 15).

לדפוסים הסינטגמטיים של השפה לא ניתנת משמעות בדקדוק הפרדיגמטי, ובוודאי לא במילון. הדפוסים הסינטגמטיים בדקדוק באים לידי ביטוי על ידי זה שמשייכים אותם לקודקוד משותף, או שפשוט מזכירים את קיומם ותו לא. הדפוסים הסינטגמטיים של המילון מופיעים רק בדרך אגב, עם הזכרתם של צירופים אידיומטיים. מבינים אותם כהופעה משותפת של יחידות מילוניות שלהן משמעות אחת, ומזה משתמע שאין לכל אחת מיחידות אלה משמעות משל עצמה.

הבה נוסיף ונדון מעט בעמדות הדקדוקיות. כשמוצג כלל צירוף כגון

$$S \rightarrow NP VP \quad (\text{משפט} \leftarrow \text{צירוף-שמני צירוף-פועלי})$$

הקשר היחיד בין NP ל-VP הוא בכך ששניהם נגזרים מ-S באותה אופרציה. הרצף הנוצר אף הוא מוגדר באותו שלב. בראשית דרכו של הדקדוק הגנרטיבי נהוג היה להוסיף סימן + בין שני הרכיבים NP ו-VP:

$$S \rightarrow NP+VP$$

אולם סימן הפלוס סימן יחס לא אמיתי על הציר הסינטגמטי והפך ללא אופנתי. כאשר דפוס סינטגמטי מתהווה על ידי הכרזה, לא יבוא הסבר למקורו או לדרך שבה הוא נערך. לדוגמה: מקובל לומר כי מבנה הפוסקית באנגלית הוא

נושא-נשוא-מושא-משלים, אולם הקטגוריות האלה מוגדרות זו על ידי זו ואין להן משמעות, אלא כאשר הן נמצאות בקבוצות בחירה. למשל, הגדרת משפט טרנזיטיבי ככזה שאין בו מושא. אם כן, לא בחקר הדקדוק ולא בחקר המילון אין ניתנת משמעות לדפוסים הסינטגמטיים. במידה רבה הדבר נובע מהעדר מסגרת נאותה לייצוג משמעות. ההנחה היא כי משמעות מתקבלת או על ידי קבוצות הבחירה שעל הציר הפרדיגמטי, או על ידי בחירה מילונית של מילה.

משמעות סינטגמטית

כסיכום נוכל לומר כי אין נעשים ניסיונות לגלות או ליצור משמעות על הציר הסינטגמטי. תפקידו של הדקדוק הפרדיגמטי להכניס את כלל האפשרויות של המשמעות הסינטגמטית כמגבלות על הבחירה הפרדיגמטית. אולם עניין זה הריהו מסובך לעילא, ומשום כך אין בדקדוקים הבנויים על-פי שיטה זו תיאור הולם לצירופי הבחירה, על אף שהם מרכזיים לתיאור, משמעותיים, ונשלטים על ידי חוקים לא פחות מאשר בחירה פרדיגמטית של יסוד בודד. דקדוקים אלה נותנים הסכמה שבשתיקה למילוני משפטים הנראים משונים ומוזרים, ומאפיינים אותם כאילו נבנו כהלכה. בהביאם כאפשרויות בחירה בודדות יסודות שאינם יכולים להיבחר אלא יחד, מתירים דקדוקים אלה משמעויות רבות שבחירות אלה אינן מאפשרות.

לעומת זאת, במסגרת בלשנות המאגר ההנחה היא כי המשמעות נוצרת על שני הצירים ביחד. משום החסר במידע, עלינו להניח כי שני הצירים הם בעלי פוטנציאל זהה לקביעת המשמעות. אין כל סיבה להניח כי לציר האחד קדימות לעומת הציר האחר. יש איזון, פחות או יותר, בין מה שכיניתי נטייה פרזיולוגית (Sinclair, 1996), כלומר הנטייה של הדובר או הכותב לבחור יחד יותר ממילה אחת, לבין הנטייה הטרמינולוגית, כלומר הנטייה של המשתמשים בשפה לשמר את משמעותה של מילה (או של צירוף), כך שבכל פעם שמשתמשים בה תשודר משמעותה הידועה. ככל שאנו לומדים עוד על מצב העניינים לאשורו, כך רואים כי יש לבחון מחדש את ההנחות הללו.

הצגנו לעיל מודל של לשון הבנוי על איזון בין שני כוחות מנוגדים, כוחות המתייחסים לשני הצירים של דפוסי הלשון. ההנחה השולטת במודל זה היא כי שני הצירים הללו אינם ניתנים לניתוח בעת ובעונה אחת. והלוא נראה כי יש סיבות טובות להיצמד למודל זה ולתאר את שני הצירים הללו בנפרד. אולם מאמר זה בא לטעון כי אם דפוס לשוני ומשמעות קשורים זה לזה, הרי שיש

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

לנסות ולתאר את שני הצירים האלה כאחוזים זה בזה עד כמה שרק אפשר. תנו דעתכם, למשל, למודל הקלאסי אשר בו נעשית הבחירה על הציר הפרדיגמטי, שתהליך הבחירה הזה מוביל להופעתה של מילה מסוימת בתוך טקסט. ובכן, נתון אקסיומטי בגישה הנוכחית לבלשנות המאגר הוא כי משמעות והקשר קשורים זה בזה, כך שלפחות באופן חלקי הבחירה אינה בחירה של יחידה בודדת אלא של יותר מיחידה אחת. אם כן, בחירה על הציר הפרדיגמטי תשפיע גם על הציר הסינטגמטי. ואם נתחיל בציר הסינטגמטי, הרי שכל דפוס קיים או מוצע יספק מסגרת התייחסות להכרעת כל ברירה שהיא על הציר הפרדיגמטי.

תוצאות מעשיות

מחציתו השנייה של מאמר זה תוקדש להארת כיוון המחקר שאליו מוביל הטיעון שהובא לעיל ולתוצאותיו האפשריות. ראשית נבחן שוב את מהות הבחירה והמשמעות, אחר כך נשוב ונתבונן במינוח ה"משמעות" של הדקדוק, ולבסוף נתזהה על סוג משמעות חשוב, שגם המסורת הדקדוקית וגם המסורת המילונאית מתעלמות ממנו בדרך כלל.

משמעות יש מאין

נתחיל במודל הדקדוק התיאורטי המבוסס על מידע. על-פי דגם זה, בחירה היא משמעות, מספר האופציות לבחירה קובע את מספר המשמעויות העומדות לרשותנו בכל מקרה ומקרה, והמיקום המדויק של היסוד הנבחר במסגרת המבנית קובע במידה רבה את סוג המשמעות שהבחירה הזו מביאה עמה. כל תיאור במסגרת מודל זה חייב לדאוג שכל קבוצת בחירה היא אכן רלוונטית וישימה בכל נקודה ונקודה. שהרי אם לא כך, כלומר אם גורם אחר בסביבה משפיע על מבחר האפשרויות לבחירה — הרי הדקדוק במבנהו הנוכחי מאפשר יותר משמעויות מכפי שיש במציאות.

אם תעשיית משמעות דמיונית זו תמוסד בדקדוק מורכב, אפשר יהיה להסיק מכך שתי מסקנות ברורות. האחת היא כי הדקדוק והמדקדים טועים לחשוב שהמנגנון העומד לרשותנו חזק יותר מאשר הוא באמת. השנייה היא שלמערכת המילונית של השפה נותרה מעט מאוד השפעה בהקניית משמעות. נתונים ממאגרי לשון מראים בבירור כי היקרות מסוימת של מילה היא במידה רבה פרי בחירה משותפת. דהיינו, הבחירה נעשית על יותר ממילה אחת בעת ובעונה

אחת. מכאן, שכל בחירה כזאת מסירה אפשרות אחת מאפשרויות הבחירה של הדקדוק. הלווא אם שתי מילים נבחרו יחד, אין הן יכולות להיבחר באופן עצמאי. ההערכה בשלב מוקדם זה של המחקר היא שכ-80% מהיקרויות המילים מתבצעות כתוצאה מתהליך של בחירה הדדית, ומכאן שרק 20% מההיקרויות ייבחרו בבחירה אינדיווידואלית פרדיגמטית של הדקדוק. מאי פאן (Fan, 1999), מראה זאת בבירור במחקרה על אחד הפעלים השכיחים באנגלית. הבה נתבונן יחד בדוגמה אופיינית אחת. ישנו ביטוי באנגלית, *out of the corner of my eye* "מזווית העין שלי", והוא ביטוי רגיל ושכיח. הוא מופיע במשפטים כגון *I saw something out of the corner of my eye* "ראיתי משהו מזווית העין". בביטוי זה שבע מילים, וכל שבע מילים אלה מהוות, למעשה, בחירה של יחידת משמעות אחת, שהיא "ראייה פריפראלית". בתוך הדפוס הזה בן שבע המילים יש מעט מקום לבחירה אינדיווידואלית. בעצם יש רק שתי מילים מתוך השבע שאפשר למצוא להן חלופות מינימליות. הנה זאת דוגמה מצוינת לכך שרק מאגר לשון יכול להמציא לנו מידע אמין לשאלות לשוניות, מידע שהאינטואיציה אינה יכולה לספק. *out of* יכול לפעמים להתחלף ב-*from*. וכמוכן *my* "שלי" הוא כינוי קניין שעשוי להתחלף בכינויי קניין אחרים, כנראה בצורות יחיד בלבד. אנשים לא רואים דברים באופן קולקטיבי מזווית העין שלהם, כך שנראה לי ש-*their eyes* "עיניהם" יישמע מאוד לא רגיל בצירוף זה. אין אפשרויות בחירה בודדת נוספות בצירוף זה. כל שאר המילים שבו הן קבועות ואין להן אופציות בחירה עצמאיות במסגרת המשמעות הכללית של הצירוף. ובכן, אף לא אחת מן ההיקרויות של *of* כאן היא ההיקרות הרגילה של מילת היחס הזו, משום שהמילית *of* קבועה בצירוף זה,⁴ וכמוה גם *the*, *corner*, ו-*eye*. כך שלפנינו ביטוי בן שבע מילים, שיש בו לכל היותר שתי בחירות משניות. הבחירה בין *out of* ל-*from* היא בחירה סגנונית יותר מאשר בחירה המשקפת משמעות שונה. אין כאן שתי עמדות שונות; *out of* ו-*from* הן פשוט שתי דרכים שונות לבטא את אותה עמדה בסיסית.

בחירות יחידות כאלה בנות שבע מילים אינן נדירות. הפרזיולוגיה האנגלית מגיעה לעתים קרובות לבחירות הדדיות של חמש, שש, או שבע מילים, ועשויה להגיע עד שתיים-עשרה מילים בבחירה יחידה. בהקשר זה, מן הראוי להזכיר את מאמרו של ג'ורג' מילר (Miller, 1956), שהראה כי זיכרון קצר המועד אצל רוב בני האדם יכול להכיל שבע יחידות בלא קושי.

4 אין זה המקום להוכיח כי *of* אינה מילת יחס במבנים כאלה; ר' לזאת Sinclair, 1991.

קטגוריות חלוקות

נתונים מעבודה עם מאגרי לשון מראים כי הדרכים שבהן מתממשת המשמעות עשויות להתרחב מעבר להגדרות הקיימות של קטגוריות דקדוקיות. כשהצבענו לעיל על העובדה שמינוח דקדוקי אינו תואם קטגוריות של משמעות, לא פרסנו את כל העובדות. חשבו נא על מונחים כגון "שלילי", אשר במערכת דו־קוטבית יהיה מנוגד ל"חיובי". באנגלית יש מימושים שונים לשלילה דקדוקית: *no* ו־*not* וכיו"ב. יש גם שלילות למחצה כמו *scarcely, hardly* "בקושי", שיש להן כמה תכונות משותפות עם שלילות אמיתיות, אולם אין הן זהות עמן בכל התכונות. הללו אינן נכללות בדרך כלל בקטגוריית השלילה הדקדוקית. ישנם גם רכיבי שלילה מורפולוגיים כמו התחליות *un-* ו־*in-*, שאינן מוכרות כלל במסגרת התחביר, כך שמשפט כגון *I am unhappy* "אני עצוב" נחשב למשפט חיובי, ומשפט כגון *I am not happy* "אני לא מאושר" נחשב לשלילי. שלילה ניתנת למימוש גם באוצר המילים. למשל, לפועל *refuse* "לסרב" יש ערך שלילי כך ש־*he refused to go* "הוא סירב ללכת" זהה ל־*he would not go*. "הוא לא רצה ללכת", ועם זאת, הדקדוק יסווג את המבנה הזה כמשפט חיובי. קל להבין את שאיפת המדקדקים לשמר את מושג השלילה פשוט ונקי. הכרה במושג השלילה המילונית תהיה עבורם מדרון חלקלק, אשר איש אינו יודע מה נמצא בתהום שמתחתיו. אולם אם אכן רוצים אנו להבהיר את משמעותו של טקסט רציף על ידי ניתוחו, הרי כל אפשרויות הבעת השלילה צריכות להישקל באותה כף, משום שכולן מימושים קבילים, אף אם נחצים בזאת הגבולות בין דקדוק לסמנטיקה. ישיבה זאת על הגדר הוא מאפיין חשוב של מבנה המילון. המילון אינו נספח לתיאור הדקדוקי, אלא דרך אחרת לתיאור אותם דברים; הוא אינו כפוף למוסכמות של הדקדוק, ויש ביכולתו לטפל במיגוון רחב של מימושים של בחירות משמעותיות.

המדקדק נמצא עתה בבעיה. דקדוקים מעמיקים אכן מכירים בעובדה כי קטגוריות של משמעות כגון "שלילה", "מודליות", "שייכות" יכולות בקלות להפוך לקטגוריות מילוניות. בגישה ניטרלית יותר אפשר לומר כי לקטגוריות כאלה יש מימושים תחביריים, מילוניים או מורפולוגיים, כך שאפשר להתקין להן מסלול מורכב של מימוש. לדרך המסוימת שבה יתממשו יש אם כן חשיבות משנית בהשוואה ליצירה הראשונית של המשמעות, שהיא היא התהליך הביצועי. נשאלת איפוא השאלה מה הרלוונטיות של הבחירה הדקדוקית בין חיובי לשלילי לחקר המשמעות, כאשר משמעות שלילית עשויה להיווצר בכל

כך הרבה דרכים חלופיות. שאלה חשובה יותר היא מה הערך שיש להכרה שיש הרבה משפטים שהדקדוק יסווגם כשליליים בעוד שמבחינת משמעותם הם חיוביים, ולהיפך.

פרוזודיה סמנטית

נקודה חשובה נוספת שיש להסב אליה את תשומת הלב כשאנו עוסקים בדקדוק המילון היא הופעתן של קטגוריות משמעות לטנטיות, אשר לא הוכרו בספרי הדקדוק הקיימים אלא רק במילונים החדשים ביותר. הקטגוריות הראשונות מסוג זה שהוכרו היו "משהו רע", "משהו מדאיג", או "משהו מטריד". אחריהן צצו ועלו הקטגוריות "משהו נפלא", "הולם מבחינה חברתית", "קונסטרוקטיבי", וכיו"ב. קטגוריות אלה מופיעות שוב ושוב, הן אינן דקדוקיות לחלוטין ואף לא מילוניות לגמרי, אך הן חשובות מאוד מנקודת ראות מבנית. לכן עלינו לדאוג לכך שקטגוריות המשמעות לא יוגבלו, לא לתחום הדקדוק ולא לתחום המילון בלבד. ומובן שאם חילקנו את השפה לשתי הקטגוריות האלה, לעולם לא נוכל לשוב ולאחד אותן כראוי. חייבים עוד להוסיף כי הדקדוק לכדור לא יוכל לתאר את קטגוריות המשמעות הנחוצות הללו, משום שאינו רגיש אליהן.⁵

מן הראוי להוסיף בהקשר זה כי גם על הבחנות של דוברים ילידיים אין לסמוך. מסיבות שאי-אפשר להצדיקן, ליסוד הרפרנציאלי במשמעות ניתנת בדרך כלל עדיפות על-פני יסוד הגישה שבו.⁶ מודעות לשני היבטים אלה של המשמעות היא הכרחית לפריסת הערך המילוני, ואם אין הדבר כך, נראה כי טעות במישור הפרגמטי תהיה חמורה יותר מאשר טעות במישור הרפרנציאלי. אביא דוגמה שחווית: בעת ההכנות להוצאת מילון Cobuild לדוברים ילידיים, חשו אנשי הצוות והמו"ל כי בעוד שהערות בדבר הגישה, או ההתייחסות, נחוצות במילון ללומדי אנגלית כשפה זרה, אין הדבר נחוץ במילון המיועד לדוברים ילידיים. הערך scrawny, למשל, יוגדר במילון Cobuild (1987) על ידי unpleasantly thin and bony "רזה וגרום כדי אי-נעימות", בעוד שבמילון Today's English Dictionary (1995) ההגדרה היא thin and bony "רזה וגרום"; שני המילונים מגדירים את הערך prattle "לפטפט, לקשקש" באופן

5 "דקדוקי הדפוסים" החדשים (Hunston and Francis, 2000), שהסתמכו על נתונים ממאגרי לשון, פסעו צעד אחד קדימה בייחסם כמה ממשמעויות אלה לדפוס המבנה.

6 יסוד הגישה הוא הפן ההתייחסותי של המילה, כפי שהראה סינקליר בראשית הסעיף, כלומר: האם המילה משמשת בהקשרים "טובים" או "רעים", וכיו"ב התייחסויות (העורך).

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

זהה, אולם מילון Cobuild מוסיף "בלשון לא פורמלית, בדרך כלל משמש כדי לציין הסתייגות".^{8,7}

חלקי דיבר

בלשנות המאגר הביאה עמה עלייה חדה בכמות הנתונים הנגישים למחקר, וכן תחכום הולך וגובר של כלי הניתוח המשמשים לבחינת השערות ולבדיקתן. אל לבלשנים המקצועיים להתפלא אם יוטרדו מן התוצאות. כמה מן הקטגוריות העמומות אך המועילות, ששימשו בבלשנות המסורתית במשך מאות שנים, אינן מוכיחות את עצמן בעולם הממוחשב. כאלה הן, למשל, הקטגוריות הקרויות "חלקי דיבר". אין קושי לבני אנוש לסווג מילים לחלקי דיבר, אולם לאחרונה הראה המחשב עד כמה לא חלקה הקטגוריזציה הזו. על האנגלית עבדו לא מעט במרוצת שנים ארוכות, ולמרות זאת אין תמימות דעים בדבר מספר הקטגוריות שיש בה – המספר יכול להיות שונה מאוד מניתוח אחד למשנהו – או כיצד עליהן להיות מוגדרות. התמדתם של החוקרים בעניין זה גרמה לשינוי משמעותי במוקד הניתוח, ותהליך הסיווג לחלקי דיבר נקרא היום "תיג מורפוסנינטקטי". במילים אחרות, התחביר משמש כעת כלי עזר להגדרת סוגי המילים לצד הניתוח המורפולוגי, ששימש בבלעדיות עד לעת האחרונה. שינוי זה במושג המיקוד מוכר היטב בבלשנות המאגר, דהיינו, הצורך לבחון את ההקשר שבו מופיע פריט לשוני, כדי להגדיר את תפקידו או את משמעותו. אולם דבר לא יערער את האמונה בהנחת היסוד שכל המילים בשפה שייכות באופן טבעי למספר קטן של קטגוריות. המידע המגיע מניתוח ממוחשב של מאגרי לשון אינו תומך בהנחה זו, כפי שהראיתי בכמה הזדמנויות.⁹ היות שרק מעט נטיות שרדו באנגלית החדשה, והיות שאחת ההתפתחויות היותר

7 מילון Cobuild מיועד ללומדי אנגלית; Today's English Dictionary מיועד לדוברים ילידיים (העורך).

8 זה היה אחד מן הטיעונים המעטים אשר העליתי אני, כעורך הראשי של Cobuild, ואשר לא נתקבלו. ובכל זאת עדיין אני תוהה בדבר ההנחה שדוברים ילידיים זקוקים למשמעות הרפרנציאלית של מילה אולם לא למשמעותה הפרגמטית או ההתייחסותית.

9 (א) Sinclair, 1991, פרק 6, הראיתי שלמילה השנייה בשכיחותה באנגלית, of, יש מעט מאוד מן המשותף עם שאר מילות היחס (prepositions), והיא משמשת בעיקר בתפקיד תחבירי מיוחד.

(ב) המשכתי בדרך זו Sinclair, 1998, כשטענתי שרוב המילים הרגילות באנגלית באות במבנים ייחודיים ואינן הולמות את חלוקתן המסורתית לחלקי דיבר.

(ג) בדו"ח NERC (1996) הצבעתי על העובדה שבאנגלית, לצד מילים המתפקדות כשמות ולצד מילים המתפקדות כפעלים, יש גם קטגוריה משמעותית של מילים המתפקדות גם

פרודוקטיביות של הלשון היא יכולתן של מילים לחצות את גבולות חלקי הדיבר, ייתכן שעדיף יהיה לשעות למה שמאגר הלשון מאותת לנו, דהיינו הצורך לערוך שיפוץ יסודי בתפיסת חלקי הדיבר.

כללית אומר, כי עלינו לפתח תיאוריה שתגשר בין הממד הפרדיגמטי לבין הממד הסינטגמטי של הלשון, ושתאפשר לתיאור הלשון להתייחס לשני הממדים יחד, כל עוד התיאור המשולב יהיה מועיל. ברי לי שייוותרו שאריות שידרשו טיפול גם אחרי שלב זה, הן בדקדוק והן במילון. אולם עלינו להמתין ולראות מהן שאריות אלה, ומהם הקטגוריות והתהליכים שיהיו המועילים ביותר לתיאור זה.

מבנה המילון

כיום, מבנה המילון מוצג בנפרד ובלא קשר עם הדקדוק, ממש כפי שהדקדוק מוצג באורח מסורתי בלא קשר עם המילון. ודאי יהיה זה תרגיל מועיל אם ניתן קדימות להיערכות המילון ונתאר את המילון בנפרד, ככל שרק נוכל על-פי ההיגיון. צידוק למתן קדימות זו תמצא בעובדה שאך מעט מחקר נעשה עד כה בתחום זה של היערכות המילון, במיוחד אם משווים אותו למידת ההתעניינות העצומה בדקדוק שמשכה מאות שנים. אולם אין לטעות בהבנת מהותו של תרגיל זה, הבא רק כשלב ביניים, בטרם נוכל להגיע לתיאור מקיף וממצה של הלשון. אין אנו תובעים הענקת ממד אימפריאליסטי לתיאור המילוני.

ובכן, יש מבנים בעלי אופי מילוני מיוחד הראויים לעיון, מבנים שניסיתי לתאר בכמה פרסומים, במיוחד Sinclair, 1998. ראשון בהם קולוקציה (collocation), היקרותן יחד של מילים; אחריו קוליגציה (colligation), שתוגדר כאן כהיקרותן יחד של מילים על-פי בחירה דקדוקית; שלישי העדפה סמנטית, דהיינו: היקרותן יחד של מילים על-פי בחירה סמנטית; והמבנה האחרון הוא פרזודיה סמנטית. הפרזודיה הסמנטית כוללת את הגישה, היחס, ההקשר הפרגמטי, והמפגש בין צורה לתפקיד. הסיבה שבה מעוגנת הבחירה בדרך הבעה מסוימת מקודדת בפרזודיה, אשר היא מרכיב הכרחי של פריט מילוני. הפרזודיה הסמנטית ניתנת למימוש בצורות רבות ושונות, ואינה מוגבלת באשר למיקום או לצורה. משום כך, איחזור ממוחשב של פרזודיה סמנטית

כשם וגם כפועל (כנייתי אותן norbs [צירוף של noun "שם" עם verb "פועל"; העורף]). זהו סוג של תת-ספציפיקציה, שמטרתה לדהות את ההחלטות הקשות הנחוצות לשם הבהרת סוגיה זו, עד אשר המערכת האנליטית תוכל להתמודד עם הנושא טוב יותר.

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

טומן בחובו בעיות טכניות קשות. זוהי הבעיה המרכזית בניתוח טקסט פתוח, וזוהי אחת הסיבות העיקריות שבגללה תוכנות המחשב התלויות בהבנת שפה טבעית הן כה כושלות.¹⁰ כרגע השגת המטרות בהכנה ממוחשבת של הלשון קשה הרבה יותר ממה שראוי שתהיה, משום שאין אנו משתמשים בתיאוריה הולמת. כאשר נוכל לנתח את המשמעות הנוצרת על ידי מבנים מילוניים, כשהיא מקושרת עם מה שכבר יודעים אנו על הדקדוק, או אז נוכל לפתח תיאוריות שינבאו את הפרוזודיות הסמנטיות, וכך יוכל המחשב לדעת כיצד לתור אחריהן. תיאוריות אלה יפותחו מתוך ההשערות שהולכות ולוכשות צורה בבלשנות מונעת המאגר.

דוגמה

לסיכום, הייתי רוצה להביא דוגמה לסוג הפרוזודיה הסמנטית שעליו אני מדבר. המילה האנגלית effort, "מאמץ", היא שם עצם ספיר, ומשום כך יש לה צורת רבים, efforts. אחת הקולוקציות הצפויות ביותר של efforts היא המילה to שבאה אחריה, המסמנת את צורת המקור (infinitive). כך שלמעשה מדובר במבנה שמתחיל ב-efforts בתוספת צורת המקור. ב-Bank of English¹¹ בכירמינגהם, אשר הוא מאגר העיון¹² אשר פרסומי Cobuild מסתמכים עליו, יש 9,617 דוגמאות לצורת efforts שאחריה to. עבור הרשימה המוצגת כאן (ר' עמ' 30), שלף המחשב 21 היקרויות על-פי הדגימה הבאה: לאחר שליפת הדוגמה הראשונה ברשימה המקורית, חולק המספר 9,616 ב-20 (480 – בחישוב מעוגל) ואז שלף את הדוגמה ה-481, אחריה את הדוגמה ה-961 וכך הלאה מן המצאי הכללי של דוגמאות הצירוף הזה במאגר. אם נבחן את הדוגמאות הללו יתברר, כי משתמשים בצירוף הזה דווקא כאשר המאמצים (efforts) לא צלחו, או שהם עומדים להיכשל, או שסיכוייהם

10 ר' מאמרו הקודם של סינקליר (העורך).

11 כשאיחזרתי מידע זה, כלל המאגר כמעט 350 מיליון מילה מטקסטים כלליים באנגלית, הן מן הלשון המדוברת והן מן הלשון הכתובה, טקסטים שנוצרו על ידי דוברים ילידיים מאזורים רבים בעולם. בעלי המאגר הם הוצאת הספרים הרפר-קולינס (HarperCollins) והאוניברסיטה של בירמינגהם, ואפשר להיכנס אליו דרך אתר הבית של Cobuild, <www.cobuild.collins.co.uk>.

הערת העורך: המאגר מכיל היום כחצי מיליארד מילים, והוא הולך וגדל. סינקליר הוא יוזם וראש הצוות של המאגר העצום הזה.

12 ר' הערה 2 במאמר הקודם (העורך).

heroes for their - albeit futile - efforts to prevent the countryside from new weapons. Despite their efforts to kindle a debate in France - and blunder desperately in their efforts to contain the uncontrollable.

last Thursday and could hamper their efforts to gain access to Polly Peck's close ranks against government efforts to control their work. Indeed, it the Hungarians would continue their efforts to please on the football pitch. made love parsimoniously." Gaspard's efforts to revive their passion exhausts to support poor people in their own efforts to work together. Development

at the plan and that farmers' efforts to protect their livestock, crops difficulties, and to increase their efforts to support Eastern Europe. At the arts companies, at their continuing efforts to raise additional funds from the First Division, made more serious efforts to activate their attack. Smith

office, due to their own hysterical efforts to keep their seats. <p> Yours broke through police lines in their efforts to get on to the Garvaghy Road

were likely to make strenuous efforts to help their employees get to workers were overwhelmed in their efforts to deal with thousands of refugees Assistens Kirkegaard. In their efforts to give the city still more green joined neighbours in their frantic efforts to save the family. Later,

while just possibly making some efforts to get their feet on the bottom and WRC officials will suspend their efforts to sign players to contracts until the attack yesterday switched their efforts to a murder inquiry. <p> Mrs

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

להצליח קטנים. במילים אחרות, הפרוזודיה המופיעה כמעט בכל דוגמה מן הדוגמאות האלה מלמדת על ציפייתו של הדובר לכישלון המאמצים. כך שאם אני נוקט לשון efforts to בדברי על המאמצים של הבלשנות הממוחשבת להבין שפה טבעית, משתמע מכך שהמאמצים צפויים להיכשל. מילים שכנות שמופיעות בהקשר יראו זאת, למשל לוואים כגון hysterical "היסטריים", frantic "קדחתניים", futile "חסרי תועלת", strenuous "נמרצים"; פעלים כגון blunder "להיכשל", hamper "להכשיל"; או שנאמר שהושגו הישגים למרות המאמצים, שהמאמצים התישו אותנו, וכיו"ב. אם זהו אכן מידגם מייצג של שימושי הצירוף efforts to, הרי שנוכל לצפות שלפני הצירוף תופיע איזושהי אינדיקציה לכישלון אפשרי של המאמצים.

לעומת זאת, אחרי המילה "מאמצים" – באופן אירוני כמעט – אפשר לראות מיגוון של פעלים המורים על עשייה, על יצירה, פעלים המצביעים על פעולה מחוללת או יוצרת, כגון please "לְרצות", revive "להחיות", work together "לעבוד יחד, לשתף פעולה", protect "להגן", support "לתמוך", gain "להרוויח", raise "להעלות", activate "להפעיל", kindle (a debate) "לעורר (דיון)", help "לעזור", give (the city something good) "להעניק (לעיר משהו טוב)", וכן הלאה. אם כן, עוד לפני שהשומע או הקורא מגלים שהמאמצים הללו נועדו להשיג משהו מועיל, הרי כבר חיבלו בהם. הטיוטה הראשונה של הפריט המילוני אשר ליבתו מכילה את הצירוף efforts to, תכיל, אם כן, שלושה יסודות מבניים: הליבה, ההעדפה הסמנטית לפועל המביע פעילות מועילה, והפרוזודיה הסמנטית של כישלון צפוי. בחירת הפריט נשלטת על ידי הפרוזודיה, משום שבחירת הצירוף הזה מעידה על המשתמש בו, שהוא צופה את כישלון המאמצים וכך הוא מביא את בן שיחו להבין, שאל לו לצפות לתוצאה חיובית.

סביר להניח כי ימצאו ביטויים אחרים בעלי מבנה הדומה לצירוף הנדון, למשל attempts to "ניסיונות ל", או כיו"ב. ייתכן שצורות היחיד המקבילות, attempt ו effort, יראו אף הן נטיות דומות.¹³ יצירת קבוצות שבהן צורות בעלות משמעויות דומות עשויה להיות שלב נוסף במיפוי המסגרת הארגונית של המילון. המחקר רק בראשיתו: נעשו רק גישושים ראשוניים בחקר מבנה המילון; נוסחו אך השערות ראשוניות.

13 היקרותו לצד attempts to של מילים כגון despite "למרות", failed "נכשלו", unsuccessful "לא מוצלחים", desparate "נואשים", repeated "חוזרים ונשנים", או כמה, "מבילה להשערה זו, אולם עדיין לא הוצעו דרכים להשוואת מערכות קולוקציוניות.

סיכום

על אף הזריוות שניכרת לאחרונה לברך על כניסתם של מאגרי הלשון אל כלל אוספי המקורות לחקר הלשון, עלינו לציין כי רוב העבודה עם מאגרים עדיין מתבצעת בהתאם להנחות העבודה, שהיו קיימות לפני כינונה של בלשנות המאגר. משום כך, לא נעשה עדיין שימוש נרחב בכיווני המחקר שהוצעו כאן. אמנם בהכרה בחשיבותם של מאגרי הלשון לחקר השפה פסעה הבלשנות את פסיעתה הראשונה לקראת ראייה חדשה של השפה. שינוי זה הושלם בערך שלושים שנה לאחר כינון המאגרים האלקטרוניים הראשונים. והרי אך טבעי הוא שהבלשנים יתחילו להכיר בעובדה כי יש ביטחון בתפיסות מוכרות, וכי יש להיערך לקראת המהפכה הכוללת, שמביאה עמה הנגישות לשימושי השפה ולעובדות הלשוניות. רק אחרי כן יוכלו – בהדרגה – לקבל את העובדה שזכמה מתפיסות אלה זקוקות באופן נואש לעדכון ולהערכה מחדש. ההבחנה הראשונית בתיאור הלשון בין דקדוק לבין מילון, והקדימות שניתנה בעקבותיה לדקדוק על חשבון המילון, הינן אחת מן העמדות הבצורות ביותר שמתבצרים בהן בלשנים תיאורטיים ובלשנים תיאוריים כאחד. ייקח זמן עד שתפיסה זו תוכל לעמוד בביקורת ועד אשר יוכלו לגשת אליה בראש פתוח.

ביבליוגרפיה

- Fan, M. 1999. An Investigation into the Pervasiveness of Delexical Chunks in Authentic Language use and the Problems They Present to L2 Language Learners. In: R. Berry et al. (eds.). *Language Analysis, Description and Pedagogy*. Hong Kong: Language Centre, HKUST.
- Halliday, M. A. K. 1995. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd edition. London: Edward Arnold.
- Hunston, S. and G. Francis. 2000. *Pattern Grammar: A Corpus-driven Approach to the Lexical Grammar of English*. Amsterdam: Benjamins.
- Miller, G. 1956. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information. *The Psychological Review* 63: 81–97.
- NERC Report. 1996. *Network of European Reference Corpora Project Report*. Pisa: Giardini.

דקדוק המילון: מבט חדש על השפה

- Sinclair, John. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. (Describing English Language.) Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, John. 1996. The Search for Units of Meaning. *Textus* 9: 75–106.
- Sinclair, John. 1998. The Lexical Item. In: Edda Weigand (ed.). *Contrastive Lexical Semantics*. (Current Issues in Linguistic Theory, 171.) Amsterdam: Benjamins. 1–24.
- Sinclair, John. 1999. A Way with Common Words. In: H. Hasselgård and S. Oksefjell (eds.). *Out of Corpora*. Amsterdam: Rodopi. 157–179.

Reference Works

- Collins English Dictionary*. Hanks et al. London: HarperCollins. 1998.
- Collins Cobuild English Language Dictionary*. Sinclair et al. 1987. London: HarperCollins.
- Today's English Dictionary*. Sinclair et al. London: HarperCollins. 1995.